

РОЗДІЛ IV. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 324(44)

Ірина Кіянка,

доктор політичних наук, доцент кафедри державної політики і врядування Інституту державного управління, Національний університет «Львівська Політехніка»,
ORCID ID: 0000-0002-3100-7796;

Мирослава Туркало,

аспірантка кафедри державної політики і врядування;
turkalo@ukr.net;
ORCID ID: 0000-0002-6345-665X;

Анджей Мядуховські,

Виша школа Крайової Господарки в Кутно, Польща,
jadrus.miodu@wp.pl;
DOI 10.29038/2524-2679-2022-03-209-218

**ПОПУЛІЗМ І ПОЛІТИЧНІ МІФОЛОГЕМИ У ВИБОРЧІЙ
КАМПАНІЇ НА ПОСТ ПРЕЗИДЕНТА ФРАНЦІЇ 2022 РОКУ**

У статті акцентовано увагу на проблематиці політичних міфологем у контексті популізму. Міфологеми дуже часто відіграють руйнівну роль у побудові нових сучасних демократій, адже тяжіють до негативного образу сприйняття позитивних змін, начебто вони можуть мати радикальний характер. Зі свого боку відбувається своєрідне зіткнення старого й нового порядку, де популізм виконує особливу місію.

На основі аналізу місця та ролі міфологічних форм свідомості й культури в історичних типах політичної дійсності у виборах президента Франції, що популізм є однією з найважливіших детермінантних основ політичного виміру буття суспільства, що, зі свого боку, формує особливий тип протиріччя у відтворенні й освоєнні модернових та архаїчно-цивілізаційних норм існування.

Узагальнюючи реалії політичного життя, вважаємо, що сучасний популізм проявляється в чотирьох напрямках: радикальний лівий популізм,

радикальний правий популізм, націонал-популізм та центристський (новітній) популізм. При цьому популізм будь-якого з напрямів може виявляти себе в «м'яких» або «жорстких» формах.

«М'який» популізм є викликом наявній системі представництва, партійній системі зокрема, у той час як «жорсткий» атакує базові принципи ліберальної демократії – захист прав людини й громадянина, національних меншин тощо. Лінія ж поділу між ними є доволі розмитою та змінюється. Популізм не є реакцією на інтеграцію нових країн у європейські структури. При цьому в економічному плані популісти обстоюють неоліберальні підходи, є прихильниками антиегалітаризму й меритократизму.

Ключові слова: популізм, популістські слогани, політична система, демократичні цінності.

Iryna Kiyanka,

National University «Lvivska Politechnika»

ORCID ID: 0000-0002-3100-7796;

Myroslava Turkalo,

PhD of Department Public Policy and Administration;

ORCID ID: 0000-0002-6345-665X;

Andrzej Mioduchowski,

Higher School of National Economy in Kutno, Poland

POPULISM AND POLITICAL MYTHOLOGIES IN THE 2022 FRENCH PRESIDENTIAL ELECTION CAMPAIGN

Analyzing election campaigns, both for the post of president and parliamentary elections, there is always a certain political pause, which contains a kind of toolkit that has its own elements. One of these special elements is the political myth, which is formed together with the creation of magical words and the clarification of their meaning in mytho-ritual scenarios. Very often, political slogans, which have general reflections of the election campaign, have certain messages or so-called political messages hidden inside.

A certain meaning may be hidden in a magical political slogan as a dangerous emotional burden that overshadows the meaning, but it may also contain a personality with meaningful energy, the energy of the essence. The declarative assignment of a symbol to a phenomenon (an act of nomination) is a form of political power. The national political myth is formed as a hierarchy of blood and

soil: the soil refers to the concept of the people – the God-people – the bearer of knowledge about the Truth, blood (elitism) – the concept of the struggle for the real success of nations in earthly existence. The people invest in the myth-making of the nation the content of their unconscious, the experience of their ancestors reflected in symbols.

Key words: populism, populisms slogans, political system, democracy values.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Аналізуючи виборчі кампанії як на пост президента, так і вибори до парламенту, завжди простежуємо певну політичну паузу, котра містить у собі своєрідний інструментарій, який має свої елементи. Одним із таких особливих елементів є політичний міф, що формується разом зі створенням магічних слів і проясненням їх змісту в міфоритуальних сценаріях. Дуже часто політичні слогани, що мають у собі загальні відображення виборчої кампанії, усередині заховані певні сили або так звані політичні меседжі. У магічному політичному слогані може бути прихований певний зміст як небезпечне емоційне навантаження, що затьмарює зміст, але може міститися й особистість зі значеннєвою енергетикою, енергією сутності. Декларативне присвоєння символу явищу (акт номінації) є формою політичної влади. Національний політичний міф складеться як ієрархія крові й ґрунту: ґрунт стосується концепції народу – богообраного народу та її лідера – носія знання про істину, кровність (елітарність) – концепції боротьби за реальний успіх націй у земному існуванні. Народ укладає в міфотворчість нації зміст свого несвідомого, відображений у символах досвід предків, еліта – концептуальне бачення всієї міфілогічної конструкції й гру образів – політичну рекламу й національний ритуал, що дуже часто застосовується у виборчих кампаніях, особливо в наш час.

Актуальність досліджуваної теми обумовлена тим, що вона стосується важливої не лише в науковому, а й у практичному розумінні проблеми, що вказує на нагальну необхідність теоретичного аналізу особливостей застосування політичних міфологем і популізму у виборчій кампанії на прикладі президентських виборів у Франції 2022 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння політичних міфологем та популізму проаналізовано в працях відомих зарубіжних науковців: М. Фрідмана, Ф. Фукуями, С. Жижека, – а також українських учених: О. Докаш, Н. Коваль, О. Онопко, Ю. Панченко.

Постановка завдання. Французька революція породила два явища, із яких пізніше по всьому світу виникнуть дві різні версії політики

ідентичності, хоча тоді цю назву не вживали щодо жодного з них. Одна течія вимагала визнати гідність особи, а друга – гідність спільнот.

Інтерпретуючи першу течію щодо індивідуалізму особи та акцентуючи увагу на тому, що всі людські істоти народжені вільними, а також рівні у своєму прагненні свободи. І тому політичні інституції були створені, щоб максимально зберегти цю природну свободу, яка водночас є сумісною з потребою життя в суспільстві. Це є своєрідною цінністю індивідуума й тому для будь-якої виборчої кампанії вона лише має не просто вплив на пересічного виборця, який бере участь у виборчій кампанії, але й прагне задокументувати в урядових програмах. Дуже часто політичні слогани переростають у популіські гасла і є перешкодою для практичного втілення виборчих ідей.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Хоча сучасний популізм не є прямою загрозою демократії, яка характеризується наявністю демократичних інститутів – вільні вибори, референдуми та визначається як правління більшості, він суперечить окремим принципам демократії, а саме його представницькій природі, захисту прав меншин. Поширення популізму в сучасних умовах пов'язане з руйнуванням ліберального консенсусу, який був властивим для періоду закінчення холодної війни, і постійно зростаючим протистоянням між демократичним мажоритаризмом як одним з основоположних принципів демократії й ліберальним конституціоналізмом. А отже, можна стверджувати, що зміцнення популізму за таких умов супроводжується втратою привабливості ліберальних рішень у розв'язанні політичних, економічних, соціальних та культурних проблем суспільства [1].

Важливо те, що політична свідомість ніколи не буває в пасивному стані, вона завжди активізує себе в різних проявах. Як вважає автор, по-перше, вона спроможна прогнозувати й моделювати політичні процеси. По-друге, вона впливає на політичне життя суспільства, а через нього – на його економічні, духовні, культурні відносини. По-третє, політична свідомість визначає напрям політичної діяльності, у тому числі й виборчу активність особистості.

Проте є певні суперечливі явища у свідомості, зокрема політичній, сучасного українського суспільства – це суперечність між теоретичним рівнем політичної свідомості та реальним життям. Вирішенню цієї суперечності перешкоджають догми, стереотипи, міфи політичної свідомості. Певною перешкодою в розвитку й розв'язанні її суперечностей

є політика маніпулювання свідомістю, що проявляється в замовчуванні негативних процесів суспільно-політичного життя та ігноруванні різних поглядів на політичний процес, у відсутності повної й необхідної інформації з окремих політичних питань.

Популізм не виступає практичним утіленням певної ідеології, а скоріше є комплексом безпосередніх політичних реакцій індивідів на розвиток подій, які постійно суперечать їхнім інтересам.

Популізм помилково вважати лише негативним явищем. Головний його принцип – визнання народу головною цінністю, на протигагу державі. Популізм мобілізує народ, який у більшості своїй не є політично зрілим та достатньо поінформованим. А отже, це мистецтво завойовувати симпатії простих людей.

Як демонструє історичний досвід, популізм притаманний більшості політичних режимів, хоча найбільш сприятливим для нього є країни з характерними ознаками демократії: загальне виборче право, гласність, рівноправність громадян. Саме за таких умов суспільство як сукупність виборців є важливим учасником політичного процесу, а задоволення його настроїв і потреб, намагання створити атмосферу загального порозуміння стає чи не основним і (що головне) дієвим, засобом впливу на суспільну свідомість та поведінку населення [2].

Еммануель Макрон не проводив масштабної передвиборчої кампанії, а сконцентрувався на зовнішній політиці. Його команда зображала політика стурбованим президентом-миротворцем, який не витрачає часу на агітацію, а намагається зупинити війну в Європі. Водночас Марін Ле Пен об'їздила всю країну та провела активну передвиборчу кампанію. Як наслідок, французьке суспільство розкололося – у кандидатів дуже невеликий розрив у голосах. Але, окрім французів, вибори у Франції цікавлять також українців, адже від того, хто переможе в цих перегонах, може залежати майбутнє єдності НАТО, Європейського Союзу й санкцій, запроваджених проти Росії. Якщо на виборах переможе Ле Пен, найімовірніше, про підтримку Франції нашій країні доведеться забути, оскільки політикою є зятятою путіністкою та лідеркою ультраправої партії «Національне об'єднання». Ця політсила належить до євроскетиків, які виступають за скасування Євросоюзу як наднаціонального європейського проекту, а також критикує США за «панування» над Європою. Ні для кого не таємниця, що багато років партію Марін Ле Пен спонсорує Росія. 2014 р., саме в розпал революції в Україні та анексії Криму, «Національний фронт» французької політичині отримав кредити від російських банків на суму 11 млн євро.

Важливе завдання для Макрона зараз – відновлення лідерства Франції в Європі. Європа на очах утрачає позиції й уже навряд чи зможе відігравати зараз лідерську роль. Проте Франція не хотіла б, щоб таку роль захопили інші країни Європи – чи то Італія, чи то Польща... У цьому питанні, до речі, важливу роль може зіграти ставлення до України. Адже українська тема є наразі центральним моментом у європейській політиці [3]. Його загравання з росією, яке так не подобалося нам, було викликано потребою рахуватися з парадигмами багатьох французьких виборців про існування «гарних росіян», закладених ще радянською пропагандою. А також протистоянням із Ле Пен, яка тиснула на виборців, розповідаючи, що війна – це погано, що треба, щоб вона закінчилась, а надання Францією зброї Україні – підживлення війни, і це не припустимо. Звідси – логіка Макрона про потребу замирення путіна.

Окремо потрібно нагадати, що Франція – президентська держава. І Уряд країни підконтрольний президенту. Тому, коли Макрон загравав із росією, міністр МЗС Франції робив жорсткі антиросійські акценти. Коли Макрон відмовився публічно говорити про геноцид в Україні, міністр внутрішніх справ, навпаки, не злякався цього слова. Ба більше, Франція відправила до України перший підрозділ міжнародних спеціалістів – своїх жандармів для документування злочинів геноциду, скоєних російськими військами в українських містах. Причому, з огляду на те, що вони знають, як правильно документувати такі речі, щоб вони були прийняті в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі. Тобто стали справжніми доказами в справі проти росії та володимира путіна й визнання факту геноциду офіційно відбулося.

На відміну від опонента по ультраправому спектру Еріка Земмура, Ле Пен вдалося скорегувати свою зовнішньополітичну програму, відмовившись від відверто проросійських тез (хоча це ніяк не скасовує проросійських практик Ле Пен і її партії в зовсім недавньому минулому).

Натомість успіх Ле Пен принісло використання соціальної лексики – замість традиційних для ультраправих тем про нелегальну міграцію та захист національної ідентичності, на останньому етапі кампанії «від дверей до дверей» вона порушувала економічні й соціальні питання, зокрема купівельної спроможності та зростання цін на комунальні послуги. Увага до соціальних питань сприяла перетіканню до Ле Пен більш поміркованих виборців, а відтак і зростанню рейтингів, однак не дала вирішальних переваг під час передвиборчих дебатів – хоча вона виглядала на них набагато сильніше, аніж у 2017 р., однак в обговоренні

економічних й особливо зовнішньополітичних питань вона відверто програвала Макрону.

Одночасно другий тур виборів став непростим випробуванням для французьких лівих. Такі речі можуть бути свідченням того, що Емануель Макрон усе знав і розумів, але його дії рішучіші за заяви [4].

І хоча не варто очікувати, що після виборів Макрон відмовиться від тактики посередництва в діалозі з в. путіним, включаючи регулярні телефонні розмови з ним, проте одночасно вибори довели, що допомога Україні, у тому числі військова, не призводить до падіння рейтингів. Натомість їх падіння спричиняють спроби захистити дії в. путіна – останнє суттєво вдарило по рейтингу Е. Земмура, який мав усі шанси перемогти Ле Пен на ультраправому фланзі.

Показово, що Ле Пен також уловила цей тренд. Якщо в перші тижні війни вона робила заяви про провину НАТО та виступала проти прийняття українських біженців, а згодом відмовилася бути присутньою під час звернення Володимира Зеленського до французького парламенту, то на дебатах вона заявила, що підтримує дії Макрона з урегулювання конфлікту й допомоги Україні.

Не виключено, що цей тренд вплине й на інші політичні сили. І парламентські вибори пройдуть у дискусіях, яку ще допомогу Франція має надати Україні.

На практиці це може означати як збільшення підтримки Києва (включаючи військову), так і більш дружню позицію щодо наших євроінтеграційних перспектив.

Очевидним є те, що самі свободи Дж. Роулз розглядає в контексті класичного набору ліберальних свобод, при цьому акцентує на їх рівності для всіх громадян суспільства. Такими «базовими свободами» є свобода думки й свобода совісті; політичні свободи та свобода об'єднань; свободи, які зумовлюють свободу й недоторканність особи; права та свободи, які регулює законодавство. Очевидним є те, що самі свободи Дж. Роулз розглядає в контексті класичного набору ліберальних свобод, при цьому акцентує на їх рівності для всіх громадян суспільства. Такими «базовими свободами» є свобода думки та свобода совісті; політичні свободи й свобода об'єднань; свободи, які зумовлюють свободу та недоторканність особи; права й свободи, які регулює законодавство[5].

М. Фрідман вважає, що важливе значення має свобода економічна. Дослідження вченого про взаємозв'язок економічної та політичної свобод зосереджено на двох основних моментах. Перший – роль економічного чинника як самоцілі, другий – його необхідність для досягнен-

ня політичної самодостатності. М. Фрідман наголошує на першому з них, оскільки в багатьох науковців проблема свободи сформована на ґрунті недостатньо високої оцінки важливості матеріальних умов життя, порівняно зі значнішими, на їхню думку, цінностями. «Проте для пересічного громадянина, – зауважує М. Фрідман, – безпосередня функція економічної свободи не менше вагома, ніж її побічна функція – бути засобом досягнення свободи політичної» [6].

Аналізуючи погляди представників лібералізму, можемо констатувати, що ця суспільно-політична течія не є «негативною». Окрім того, у полеміці індивідуалізму з колективізмом вона дотримується позиції третейського судді. Адже лібералом не можна вважати індивідуаліста, що бажає самоізоляції. Вільна особистість є відкритою так само, як і вільне суспільство. Людині в ньому завжди притаманні індивідуальна відповідальність, моральна дисципліна. У такому суспільстві особистість уміє сама себе «внутрішньо зв'язати» [7].

Принцип популізму – це постійна рефлексія на певні речі, що відбуваються в суспільстві. Це своєрідний захист системи й уніфікація певних символів, що зручні для популістів, а також характерна риса для опрацювання людської свідомості в процесному та історичному саморозвитку.

У популізмі завжди присутній «інстинкт до комбінації». Психологічно це той інстинкт, який відповідає за те, щоб людина була спроможна розглядати свої відносини й зв'язки з навколишнім світом і наводити певні асоціації, тобто з'єднувати одні речі з іншими [8].

У популізмі важливу місію відіграє символ, який може бути як приватним, так і загальним, очевидним і підсвідомим, нейтральним й емоційно наповненим.

Феномен символічної присутності є всюди, де є хоча б частина елементарного теоретичного й емпіричного досвіду. Такими символами можуть бути свобода (у тому числі «позитивна» або «негативна») у контексті політичної свободи [9].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи із вищеподаного матеріалу, можемо зробити такі висновки: виборча кампанія на пост президента Франції 2022 р. мала складний характер, було використано багато політичних слоганів, популістських гасел і піар-заходів, щоб привернути увагу виборця. Досвід свідчить, що як перший, так і другий тури були складними, оскільки відчувався вплив

російського капіталу й тиску на вибори у Франції. Але виборцю вдалося зберегти політичні цінності демократії та знову ж таки звернутися до основ французької культури, де свобода й гідність людини є головними в побудові публічної політики як президента держави, так і уряду.

На підставі аналізу наведених історико-політичних сюжетів зроблено висновок, що харизматичний тип політичного лідерства, який за змістом пов'язаний з апеляцією передусім до емоцій, навіть підсвідомості людей, виявляється міцно пов'язаним із популістськими технологіями політичного впливу. Водночас можна стверджувати, що популістська готовність протиставити пряме народоправство інституційно-процедурній складовій частині демократії майже неминуче призводить до зосередження сподівань масового учасника політичної дії на особі харизматичного лідера. Характер, масштаби й результати діяльності такого лідера і його прибічників можуть бути надзвичайно різними – від певної трансформації демократичної системи, яка переживає кризу, до повного руйнування, як у випадку більшовицької революції, низки фундаментальних соціокультурних інститутів, що призводить до крайньої тиранії.

Тому в майбутньому Франція й надалі відіграватиме важливу роль у європейській політиці, буде партнером України в побудові сильної та безпечної європейської спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Докаш, О. (2010). Абсолютний міф як основа для політичної міфотворчості. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія, вип. 14, с. 12–14.
2. Коваль, Н., Панченко, Ю. Триумф Макрона: яких змін у політиці Франції варто чекати Україні після виборів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/25/7138361/>
3. Макрон і Ле Пен вийшли у другий тур: дані екзитполу виборів у Франції. URL: <https://news.lviv-company.in.ua/makron-i-le-pen-vijshli-u-drugij-tur-dani-ekzitpolu-viboriv-u-franci%D1%97.html>
4. Підтримка анексії Криму та кредити від Кремля: що відомо про Марін Ле Пен – кандидатку у президенти Франції. URL: <https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/pidtrimka-aneksiyi-krimu-ta-krediti-vid-kremlya-scho-vidomo-pro-marin-le-pen-kandidatku-u-prezidenti-franciyi-2037160.html><https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/pidtrimka-aneksiyi-krimu-ta-krediti-vid-kremlya-scho-vidomo-pro-marin-le-pen-kandidatku-u-prezidenti-franciyi-2037160.html>

5. Ролз, Дж. (2001). Теорія справедливості. Київ: Основи. 822 с.
6. Фрідман, М. (2017). Капіталізм і свобода. Київ: Наш формат, 216 с.
7. Фукуяма, Ф. (2020). Ідентичність. Потреба в гідності і політика скривдженої. Київ: Наш формат, 192 с.
8. Fukuyama, F. (2018). “The Populist Surge”, *The American Interest*, 13 (4), 16–18 p.
9. Zizek, S. Against the Populist Temptation. URL: <http://www.lacan.com/zizpopulism.htm>

REFERENCES

1. Dokash, O. (2020). Absoliutnyi mif yak osnova dlia politychnoi mifotvorchosti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Politolohiia, Sotsiolohiia, Filologia, vyp. 14, p. 12–14.
2. Koval, N., Panchenko, Yu. Triumf Makrona: yakykh zmin u politytsi Frantsii varto chekaty Ukraini pislia vyboriv. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/25/7138361/>
3. Makron i Le Pen vyshly u druhyi tur: dani ekzytpolu vyboriv u Frantsii. URL: <https://news.lviv-company.in.ua/makron-i-le-pen-vijshli-u-drugij-tur-dani-ekzytpolu-vyboriv-u-franci%D1%97.html>
4. Pidtrymka aneksii Krymu ta kredyty vid Kremli: shcho vidomo pro Marin Le Pen – kandydatku u prezydenty Frantsii. URL: <https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/pidtrimka-aneksiyi-krimu-ta-krediti-vid-kremlya-scho-vidomo-pro-marin-le-pen-kandydatku-u-prezidenti-franciyi-2037160.html><https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/pidtrimka-aneksiyi-krimu-ta-krediti-vid-kremlya-scho-vidomo-pro-marin-le-pen-kandydatku-u-prezidenti-franciyi-2037160.html>
5. Rolz, Dzh. (2001). Teoriia spravedlyvosti. Kyiv: Osnovy, 822 p.
6. Fridman, M. (2017). Kapitalizm i svoboda. Kyiv: Nash format, 216 p.
7. Fukuyama, F. (2020). Identychnist. Potreba v hidnosti i polityka skryvdzhenosti. Kyiv: Nash format, 192 p.
8. Fukuyama, F. (2018). “The Populist Surge”, *The American Interest*, 13 (4), 16–18 p.
9. Zizek, S. Against the Populist Temptation. URL: <http://www.lacan.com/zizpopulism.htm>

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2022 р.